

Boeken aangeboden ter recensie

- BRANDS-BOTTEMA, G.W., Overheid en opvoeding, Arnhem-Deventer, Gouda Quint - Kluwer, 1988, 279 p.
- DE RUITER, J. e.a., De (rechts)positie van de minderjarige anno 1988, Arnhem, Gouda Quint, 1988, 63 p.
- FIJNAUT, C. (red.), Reclassering: horizon 2.000, Arnhem, Gouda Quint, 1988, 273 p.
- FRID, A., en DE HOMMEL-STEENBAKKERS, P.H.J., Tolken. Strafzaken, vreemdelingenzaken, Arnhem, Gouda Quint, 1988, 201 p.
- HESSING, D., De regels van het spel, Arnhem, Gouda Quint, 1988, 26 p.
- NIJBOER, J.F., De doolhof van de Nederlandse strafwetgeving, Groningen, Wolters-Noordhoff, 1987, 356 p.
- TULKENS, H.J.J., Graden van vrijheid. Over hervormingsmogelijkheden van de vrijheidsstraf, Arnhem, Gouda Quint, 1988, 25 p.
- PANHOLZER, F., Uittreksels arresten straf- en strafprocesrecht, Lochem, Van den Brink, 1988, 385 p.
- VAN SLOUN, T.H.J.G., De schuldvraag in het kinderstrafrecht, Deventer, Kluwer, Arnhem, Gouda Quint, 1988, 307 p.

Tanghe, F., 'Sociale grondrechten tussen armoede en mensenrechten. Deel I: Van de Middeleeuwen tot de Franse revolutie', Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1986, 406 p. 'Deel II: Recht op leven, recht op arbeid (1789-1850)', Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1987, 492 p.

Fenomenen als onderwijs, bestaanszekerheid, arbeid... worden vandaag de dag bijna automatisch gedacht in termen van rechten van de burger t.o.v. de (verzorgings)staat die tot taak heeft via een economisch, politiek en sociaal beleid die sociale grondrechten te realiseren. Meer nog de overheid heeft er zich na W.O. II ook internationaalrechtelijk toe verbonden in tal van verdragen, zoals het European Social Charter (Turijn, 1961) en het International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (New York, 1966).

In zijn rechtstheoretische aanpak gaat de auteur op zoek naar de sociale, economische... ontstaans- en mogelijkheidsvoorwaarden van die sociale grondrechten, hetgeen moet toelaten inzicht te verschaffen in fenomenen die (terecht of niet) als juridisch worden gepercipieerd. Het breukpunt in de moderne sociale geschiedenis situeert zich in de Verlichting en de Franse Revolutie. Op dat moment wordt er namelijk een marktsamenlevingsmodel uitgedacht en gerealiseerd dat een sociale en economische integratie van de armoede impliceert.

Na in deel I uitvoerig te zijn ingegaan op de rechtstheoretische discussie over de (anti-)natuur van mensenrechten, situeert de auteur in deel II de armoede vóór het ontstaan van het mensenrechtenconcept in de Verlichting. In die fase wordt armoede niet als sociaal probleem ervaren of gedefinieerd. M.a.w. de objectivering van armoede tot sociaal probleem en het ten tonele verschijnen van sociale grondrechten ten tijde van de Franse Revolutie duidt op een volledig nieuw gedachtenconcept. De auteur illustreert de voorgeschiedenis van de late oudheid tot het einde van het Ancien Régime met bijdragen over de gedaanteverwisselingen van de aalmoes, over de sociale stratificatie (pauperes en potentes), over de trifunctionele

maatschappijvisie (oratores, bellatores, laboratores), over de ketterij, en over de criminalisering van de armoede en het ontwikkelen van opsluitingsstructuren. In al deze bijdragen, die door de uitvoerigheid soms wat los komen te staan van de lijn van het betoog, wordt op een boeiende wijze sociale, economische en politieke geschiedenis multi- en interdisciplinair verwerkt.

In deel III over de sociale grondrechten in de Franse Revolutie zet de auteur zich af tegen twee visies over die rechten, enerzijds dat die rechten de vrucht zouden zijn van de 19^e eeuwse arbeidersbeweging en dus later ontwikkeld dan de klassieke grondrechten, anderzijds dat ze als onderdeel van de Mensenrechtenverklaring van 1793 op socialisme avant la lettre wijzen. Het dualistische mensenrechten-discours (klassieke en sociale grondrechten) is inherent verbonden met hun marktvisie op mens en samenleving. Sociale grondrechten zijn een functioneel middel om die marktsamenleving te organiseren, op voorwaarde dat de overheid hun inhoud bepaalt en dat ze geïnstrumentaliseerd worden in de vorm van een door diezelfde overheid uitgestippeld beleid. De auteur besteedt aandacht aan de sociale grondrechten in de beginfase van de revolutie en tijdens de terreur en gaat specifiek in op de gelijkheid en het recht op leven, klassieke grondrechten die door hun sociaal-economische implicaties de basisdynamiek zijn van alle sociale rechten.

Het tweede boek, deel IV, analyseert meer in detail de wijze waarop zich in de loop van de 18^e eeuw de voorwaarden vormen die maken dat sociale grondrechten op het ogenblik van de Franse Revolutie onderdeel worden van het politieke beleid. In de loop van de 17^e en 18^e eeuw ontwikkelt zich een 'bio-macht': de mens en zijn concrete biologische bestaansvoorwaarden worden geleidelijk aan geconceptualiseerd tot kennisobject (het Foucaultiaanse concept van het doorbreken van de *mathesis universalis*). Die nieuwe kennis wordt aangewend in een 'bio-politiek'; de overheid ontpopt zich als verantwoordelijke voor het maatschappelijk welzijn en ontwikkelt een rationalistische gezondheids- en bijstandspolitiek, die gepaard gaat met een golf van kritiek op de oude caritatieve bijstand. Deze 'bio-politiek' steunt op een economische visie. De doelstelling die de openbare bijstand moet realiseren is tegen een minimale kost de reproductie van een voldoende aantal armen en tegelijk een produktieve vormgeving aan hun bestaan waarborgen. Het komt er dus op aan een beleid op te zetten dat op de efficiëntste wijze de voorwaarden weet te scheppen voor veralgemeende deelneming aan een marktsamenleving en dat tegelijk zoveel mogelijk de kosten drukt van subject-technologie en maatschappelijke bijstand.

In deel V wordt nagegaan hoe rond het tijdstip van de Franse Revolutie een proces op gang komt waarbij de abstracte mens in diverse probleemgroepen wordt geclassificeerd en gedifferentieerd en er van daaruit een specifiek sociaal beleid wordt uitgebouwd. Bij het bespreken van de zieke, de vondeling, de bejaarde, de gek en de delinquent gaat veel aandacht uit naar hoe de sociale grondrechten in concrete beleidsvormen worden vertaald. Daarbij spelen de rapporten van het Comité de Mendicité een voortrekkersrol. De conceptualisering van de bedelarij en landloperij, zo belangrijk vóór de Franse Revolutie heeft nu afgedaan.

Deel VI is specifiek gewijd aan het recht op arbeid. Waar het in 1789 nog een negatief rationaliseringsconcept was (plicht tot arbeid), krijgt het vanaf 1848 een zelfstandige, postieve betekenis met socialistische inhoud. Op dit moment komt de dualiteit tussen socialisme en liberalisme volop tot uiting en zullen het sociaal probleem en de sociale politiek (en de daaraan gekoppelde mensenrechtensvisie) de

inzet vormen van de politieke strijd in de tweede helft van de 19^e eeuw. De stelling van de auteur is dat noch het recht op arbeid, noch het liberalisme zullen triomferen, maar plaats zullen maken voor een andere conceptualisering in de verzorgingsstaat. Hiermee wordt niet alleen een derde deel gesuggereerd maar ook angekondigd.

Wie interesse heeft voor de geschiedenis van het denken over criminaliteit en criminaliteitsbestrijding vindt in dit boek tal van rechtstheoretische en -politieke aanknopingspunten, waardoor dit denken in een breder maatschappelijk kader kan worden gesitueerd. De auteur heeft ook het archiefwerk niet geschuwd en toont een paar staaltjes van boeiende sociale institutionele geschiedschrijving. Spijtig is wel dat die stukken op zo'n uitvoerige beschrijvende manier worden gebracht dat de rode draad zoek is. Soms waant men zich, hoe boeiend ook, in een boek in het boek.

Ten gronde vind ik het spijtig dat de auteur het deel na 1789 verengt tot het recht op arbeid en bijna uitsluitend voortbouwt op Franse literatuur. Alhoewel het overduidelijk is dat de Verlichting en de Franse Revolutie een breuklijn vormen in de moderne geschiedenis en dat daar een maatschappijproject werd uitgedacht waarbinnen het juridische (codificatie, rechtsstaat...) een centrale plaats inneemt, heb ik toch bezwaren tegen de vlugge overstap naar 1848. Daardoor komt immers de fundamentele vraag naar de verhouding tussen het recht en de sociale (inclusief criminele) politiek niet aan de orde. De revolutionairen hebben de sociale grondrechten gedefinieerd en een rationalistisch-economistisch samenlevingsmodel uitgedacht. Tot een reëel sociaal model zijn ze evenwel niet gekomen en konden ze ook niet komen. Hun staatsmodel (het klassiek liberalisme) was immers dit van een negatieve vrijheidsbeschermer (nachtwakersstaat) die zich moest onthouden van positieve interventie in het socio-economische leven. Een goed uitgewerkte rationalistische samenleving was de beste sociale politiek op zich; net zoals een goede strafwetgeving de beste criminele politiek was. Reeds in het begin van de 19^e eeuw is de socio-economische realiteit van het klassiek liberalisme zo zorgwekkend dat de burgerij niet alleen zelf rechtsfilosofische en -dogmatische reacties (Fichte, Hegel, historische school...) ontwikkelt tegen het rationalistisch rechtsindividualisme, maar ook eerste aanzetten formuleert voor een sociaal beleid (cf. de 'utopisch socialisten', Quetelet, Ducpétiaux...). M.a.w. vanuit de feitelijke, socio-economische toestand (arbeidsorganisatie, strafuitvoering...) wordt het rechts- en staatsconcept aan kritiek onderworpen. Het wetspositivisme heeft namelijk geen eigen juridische vorm voor de sociale politiek, wat dus ook uitsluit dat die deel zou uitmaken van één of andere tak van het recht. In de eerste helft van de 19e eeuw wordt het sociaal beleid nog gedacht en ontwikkeld los van het recht. De socialisering van het recht en de juridisering van het sociale zal pas op het einde van de 19e eeuw in het model van de verzorgingsstaat worden gerealiseerd. In die evolutie zullen de historische school (in het bijzonder de Zwecktheorie van von Jhering en later Gierke) en de Duitse sociale theoretici (Krause, von Stein) een fundamentele rol spelen.

De auteur maakt m.i. hier de fout zich te beperken tot sociale grondrechten, in het bijzonder het recht op arbeid. Daardoor dreigt de voor de 19^e eeuw zo typische relatie tussen sociale politiek en recht en het ontstaan van een sociaal rechtscon-

cept te worden onderbelicht. We kijken met interesse uit naar het aangekondigde derde deel.

J. Vervaele

Schneider, H.J., 'Kriminologie', Berlijn, de Gruyter, 1987, 969 p.

Een totaaloverzicht schrijven van de criminologische wetenschap in haar historische en hedendaagse dimensie met aandacht voor theorie en empirische realiteit is niet bepaald een sinecure. Dat precies een Duitse auteur dit probeert waar te maken is geen toeval. In Duitsland is de criminologie immers ontwikkeld tot een zeer dynamische discipline met een goede theorievorming en veel criminologisch onderzoek. Bovendien is de criminologie er, veel meer dan in andere Europese landen, geïntegreerd in de diverse facetten van de strafrechtspraktijk. Ook ligt het in de Duitse traditie om dit soort totaalsyntheses te realiseren.

De auteur heeft zich bij die opdracht geen moeite bespaard en gepoogd de criminologie als internationale discipline in kaart te brengen. Toch komt het Duitstalige en Engelstalige materiaal verhoudingsgewijs zeer sterk uit de verf. Vooral de relatieve afwezigheid van de Franstalige literatuur is opvallend. Verder richt hij zich naar een uitermate brede doelgroep: studenten in de rechten en in de sociale wetenschappen, onderzoekers en strafrechtspactici van politie tot strafuitvoering.

De auteur opent het opus magnum op een vrij originele manier, namelijk met een inleiding over problemen van criminologisch onderzoek. Vanuit een sociaal interactieperspectief gaat hij hier in op het dader- en slachtofferonderzoek, op het onderzoek betreffende economische criminaliteit en georganiseerde misdadigheid en op het onderzoek naar de activiteit van de diverse organen van het strafrechtssysteem.

In deel II komt de criminologie als mens- en sociaalwetenschap aan de beurt. Na een uitvoerige analyse van de diverse definities van het misdaadbegrip en van het studieobject en de opgaves van de criminologie geeft hij in vogelvucht een overzicht van de historische ontwikkeling van de criminologie. Speciaal wordt daarbij aandacht besteed aan de institutionalisering van de criminologische wetenschap in Duitsland en in het buitenland.

Het meten van de criminaliteit en de problemen die daarbij om de hoek komen kijken staan centraal in deel III. In hoofdstuk I en II gaat de auteur respectievelijk in op de waarde en de mogelijkheden van de criminele statistiek en van het dark number-onderzoek (daderrapportage en slachtofferonderzoek). In hoofdstuk III komen de criminaliteitsomvang, -structuur en -verloop aan de orde. De auteur poogt die niet alleen in te vullen voor de geïndustrialiseerde wereld, Oost-Europa en de ontwikkelingslanden, maar gaat ook in op thema's als oorlog en criminaliteit, buitenlanders en criminaliteit, economische crisis en criminaliteit ... In het laatste hoofdstuk heeft hij het specifiek over criminele geografie, criminele ecologie en criminele topografie. Ook hier worden uitermate diverse thema's als toerisme en criminaliteit en milieucriminaliteit behandeld naast victimogene urbanisatie en urbanisatie en criminaliteitspreventie.

De criminologische theorievorming staat centraal in deel IV. Hedendaagse stromingen als de neo-klassieke school, de crimineel-biologische theorieën, de psychopathologie en de klinische criminologie, de marxistische en socialistische theorie,